

ГАЗЕТНЕ СИНОПТИЧНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ЯК РІЗНОВИД ТЕКСТУ МАЛОГО ЖАНРУ ТА ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Стаття присвячена дослідженню газетного синоптичного повідомлення як різновиду тексту малого жанру в сучасній лінгвістиці. Вивчено досвід вітчизняних та зарубіжних лінгвістів стосовно текстів малих жанрів, а також проаналізовано лексико-стилістичні та синтаксичні особливості, притаманні синоптичним повідомленням в англійській та польській мовах.

Ключові слова: газетне синоптичне повідомлення, текст, інформативність, стилістичні прийоми, лексичні особливості.

Статья посвящается исследованию газетного синоптического сообщения как разновидности текста малого жанра в современной лингвистике. В статье рассмотрен опыт отечественных и зарубежных лингвистов в изучении текстов малых жанров, а также лексико-стилистические и синтаксические особенности, характерные для синоптических сообщений в английском и польском языках.

Ключевые слова: газетное синоптическое сообщение, текст, информационность, стилистические приёмы, лексические особенности.

The article is devoted to the analysis of the newspaper synoptic message as the type of short text genre in modern linguistics. The article studies the linguistic approach to the problem of short text genre, the analysis of lexico-stylistic and syntactic features of newspaper synoptic messages in the English and Polish languages is carried out.

Key words: the newspaper synoptic message, text, informational contents, stylistic devices, lexical features.

На сьогодні в сучасній лінгвістичній науці визначена тенденція до вивчення складного, багатофункціонального механізму комунікації та тексту як посередника комунікації та провідного носія інформації. Для глибшого розуміння особливостей текстів малих жанрів, слід уточнити термін «комунікація», який найчастіше вживається у двох значеннях: по-перше, це шлях повідомлення; по-друге – спілкування, передача інформації, специфічна форма взаємодії інформації та людини за допомогою мови та інших сигнальних форм зв'язку [14, с. 5]. Інформація в свою чергу виступає важливою складовою успішного функціонування комунікативної системи. Потік інформації, що циркулює в суспільстві, обслуговує різноманітні соціальні інститути, організації, соціальні групи тощо. Засновник наукового напрямку «соціономіка» Ф.І. Шарков вважає, що масова інформація універсальна за типами та рівнями, за видами знаків, що використовуються та власне за тематикою [14, с. 61].

Основною формою передачі масової інформації залишається текст, якому приділяється значна увага у межах прагмалінгвістики та когнітології. З метою здійснення комплексного аналізу газетних синоптичних повідомлень, варто звернутись до

досліджень провідних учених, які працюють у межах цієї проблематики, а саме лінгвістики тексту (Воробійова О. П., Гальперін І. Р., Дрідзе Т. М., Селіванова О. О., Тураєва З. Я.), прагмалінгвістики (Арутюнова Н. Д., Сусов І. П., Тарасова О. В., Шевченко І. С.), лінгвостилістики (Арнольд І. В., Кухаренко В. А., Мороховський О. М.), психо-лінгвістики (Залевська О. О., Сахарний Л. В.). Дослідження текстів публіцистичного стилю здійснювалось у кількох напрямках: визначення типології текстів (Солганик Г. Я.), презентація специфіки функціонування публіцистичного тексту в системі масової комунікації (Щелкунова К. С.), виявлення лінгвокультурного концепту особистості в публіцистичних текстах (Манаєнко Г. М.), розгляд лінгвістичних особливостей тексту та комунікації (Селіванова О. А.), аналіз лінгвістичних характеристик публіцистичних текстів (Анісімова Т. О.), репрезентація категорії інформативності англійських синоптичних текстів у газетно-публіцистичному стилі (Козловська Г. Б.).

Наявність соціального призначення тексту з урахуванням функціональних та структурних особливостей обґрунтували саме вчені Празького лінгвістичного гуртка в «Тезисах» у 1928 р. На думку Т. М. Ніколаєвої, особливим поштовхом для

вивчення різновидів тексту стала теорія рівневого лінгвістичного аналізу Е. Бенвеніста та визначення власне автономного текстового рівня мови. На наш погляд, не менш важливими внесками для вивчення текстів стали роботи Х. Ізенберга (1972), Т. ван Дейка (1972), О. І. Москальської (1981), монографії стосовно структури та синтаксису зв'язного тексту, статті М. Пфюгце, Ц. Тодорова, в яких розглядаються проблеми кореференції, повтору, анафори, дейксиса, компонентів структури тексту, типології міжфразових логічних відношень, імплікації, пресупозиції [11, с. 25]. У сучасній лінгвістичній теорії тексту Т. В. Радзівська виділяє низку таких необхідних понять: генеративні типи текстів, категорія контактності, прагматична ситуація, комунікативні стратегії автора, комунікативна ефективність, аномальність тексту тощо. Не залишається поза увагою і внутрішня форма тексту, яка маніфестує інформаційний простір тексту, звернутий у вигляді текстового концепту. Внутрішня форма текстів малих жанрів містить багаторівневий інформаційний комплекс та має єдність значення та, як зазначає Воробйова, характеризується як макрознак. О. П. Воробйова, характеризуючи текст як макрознак, відзначає єдність текстового значення, неподільного смислотвірного принципу [4, с. 29].

Сучасний період дослідження текстів малих жанрів характеризується, на думку Г. О. Золотової, як «вища реалія мови», а наука про текст, за оцінкою Л. О. Новікова, перетворюється в «один з магістральних напрямів світової науки про мову XXI» [13, с. 25]. Цей період розпочала монографія з лінгвістичної теорії тексту І. Р. Гальперіна «Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження» (1981). І. Р. Гальперін зазначає, що текст – це даність, що має власні параметри та категорії. До цих категорій належать інформативність, когезія, континуум, автосемантизація відрізків тексту, ретроспекція та проспекція, модальність, інтеграція та завершеність тексту. Вчений визначає текст як витвір мовнотворчого процесу, який характеризується завершеністю, об'єктивоване у вигляді письмового документу, літературно оброблене у відповідності з типом цього документу, містить ряд особливих одиниць, об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, що має певну направленість та прагматичну установку [5, с. 18]. На нашу думку, це визначення надзвичайно важливе з точки зору видів інформації, що містяться в тексті, а саме: змістово-фактуальної, змістово-концептуальної, змістово-підтекстової; а також типів членування тексту: контекстно-варіативного, об'ємно-прагматичного.

Малі текстові форми реалізують своє прагматичне значення загалом та в процесі комунікації зокрема. До текстів малого жанру відносять авторські гумористичні висловлювання (І. К. Кобякова), синоптичні тексти (Г. Б. Козловська), тексти анотації науково-експериментальних статей (С. В. Подолкова), тексти жартів (В. О. Самохіна), тексти-анонси (І. В. Соколова), рекламні тексти (Г. В. Чуланова).

Особливий науковий інтерес становлять синоптичні тексти, оскільки вони поєднують текстову, графічну та знакову види інформації. Г. Б. Козловська визначає синоптичний текст як коротке інформаційне газетне повідомлення про погоду (ГПП), що характеризується такими параметрами, як інформативність, актуальність, оперативність, об'єктивність, точність, стислість [7, с. 339]. Для глибшого розуміння особливостей газетних синоптичних текстів слід з'ясувати історію їх виникнення. Як різновид жанру малого тексту газетне синоптичне повідомлення зародилось у середині XIX століття. Британський дослідник Рекс А. Мартін зауважує, що разом із виникненням газетних повідомлень про погоду з'являється так звана «журналістика погоди», метою якої є не лише передбачення погоди, застереження від можливих природних катастроф та фіксація атмосферних явищ, а й формування ціннісного ставлення до самого тексту повідомлення [15]. Поява телеграфу в 1844 році та розквіт метеорології як науки дали поштовх до появи цілого розділу новин «про погоду». Британські гідрографи Френсіс Буфорт та Роберт Фітсрой своїми винаходами сприяли зародженню прогнозування погоди, що знайшло своє відображення у малому текстовому жанрі повідомлення про погоду.

Поняття «текст» може трактуватись по-різному. Т. М. Ніколаєва пропонує такі визначення: 1) текст – це зв'язна послідовність, завершена та правильно оформлена; 2) послідовність висловлювань, що належать одному учаснику комунікації; 3) письмовий за формою мовний твір [12, с. 25]. Згадані вище визначення не розмежовують рівні потенції та реалізації, некоректно пов'язують текст лише з одним учасником комунікації, не враховують ступінь інформатизації, співвідносять текст лише з послідовністю висловлювань, не враховують допоміжних засобів передачі інформації. На нашу думку, доцільніше використовувати термін «газетне синоптичне повідомлення», оскільки основною метою повідомлення є передача інформації, формування ставлення, а ключовою ознакою висока інформативність. Під «повідомленням» розуміємо інформацію, що подана в певній формі та призначена для передачі від джерела до адресата.

Досвід ставлення кожного народу до навколишньої дійсності унікальний, оскільки несе відомості про навколишнє середовище, про його структуру й орієнтування в ньому. Дослідження синоптичних текстів із застосуванням комплексного когнітивно-комунікативного підходу сприяє дослідженню текстового повідомлення як ядра комунікативного акту, що забезпечує можливість глибинного аналізу тексту та дійсності. Таким чином, когнітивно-комунікативний підхід дає можливість дослідити текст як єдність когнітивної, комунікативної та предметної діяльності, а це дає можливість забезпечити реконструкцію механізмів породження та розуміння тексту.

Газетне синоптичне повідомлення – це своєрідне відображення культури народу, його

світосприйняття, ставлення до навколишнього світу. Композиції газетного синоптичного повідомлення притаманна чітка послідовність інформаційних блоків, оскільки вона задається автором заздалегідь і є орієнтиром для читача. З'ясування особливостей текстової структури, організації мовних одиниць, зв'язків, що встановлюються між ними, пов'язане з дослідженням категорій тексту, які відбивають його найзагальніші та найсуттєвіші ознаки. У їх формуванні беруть участь одиниці різних рівнів у їх взаємозалежності та взаємодії.

У газетному синоптичному повідомленні, основною характеристикою якого є стислість, компресія реалізується з різним ступенем стиснення та різними засобами, що сприяє цілісності сприйняття інформаційного повідомлення: формальна зв'язність здійснюється за допомогою різнорівневого повтору, змістовна зв'язність забезпечується за рахунок структури та композиції ГСП.

Ключовою ознакою газетного синоптичного повідомлення є інформативність. За твердженням французького соціолога А. Моля, на інформацію впливають глибинні фактори, які перетворюють її в якісно новий стан. Він виділяє декілька типів інформації, а саме: соціальна інформація, спеціалізована інформація, масова інформація [14, с. 116]. Масова інформація універсальна за типом, рівнем, системою та видами знаків, що використовуються. Композиції газетного синоптичного повідомлення притаманна чітка послідовність інформаційних блоків, оскільки вона задається автором заздалегідь і є орієнтиром для читача. Г. Б. Козловська виділяє такі типи інформації:

1) фактуальна інформація – це інформація про реальне положення справ, яка позначена нульовим ступенем авторської інтерпретації і спрямована на зняття невизначеності знань читача про модельовану в повідомленні картину дійсності.

Ми поділяємо думку І. Р. Гальперіна та вважаємо за необхідне визначати цей тип інформації не просто як фактуальну інформацію, а саме як змістово-фактуальну, оскільки вона має нульовий ступінь авторської інтерпретації, а картина дійсності, що змальовується передається власне через зміст.

2) суб'єктивно-модальна інформація – це позначене авторською інтерпретацією інформаційне збільшення щодо положення справ у дійсності, метою якого є забезпечення успішності та ефективності прагматичного інформування.

3) інструктивно-орієнтаційна інформація – це позначена нульовим ступенем авторської інтерпретації інформація про бажані/передбачувані дії адресата на шляху використання базової фактуальної інформації [8].

Для газетних синоптичних повідомлень найхарактернішим типом інформації є змістово-фактуальна інформація, оскільки точно змальовуються факти навколишнього середовища, а

також типовою є інструктивно-орієнтаційна інформація, тому що будь-яке синоптичне повідомлення передбачає вказівку до дії через використання отриманих знань.

Аналіз лексичних особливостей синоптичних текстів сприяє осмисленню глибинних ментальних процесів текстотворення та текстосприйняття. Важливу роль в газетно-синоптичних текстах відіграють метеорологічні терміни. Основними об'єктами дослідження метеорології вважаються склад і будова атмосфери, тепловий режим атмосфери, вологообіг, загальна циркуляція, оптичні і акустичні явища тощо. Їх відображення знаходимо в синоптичних текстах в англійській та польській мовах, напр., англ. *general situation, warm front, occluded front, cold front, temperature, rainfall, sunshine* [17, с. 30], пол. *przejaśnienia, opady, deszcz, zachmurzenie* [16, с. 12].

Широке використання в газетному синоптичному повідомленні топонімів підсилює інформацію емпатично, конкретизує та співвідносить з регіонами, що має на меті формування відповідного ставлення до погодних умов. Назви та імена досить часто використовуються в газетному синоптичному повідомленні у скороченій формі, особливо на позначення сторін горизонту в англійських повідомленнях про погоду, напр., англ. *Northeastern areas, East Anglia, Norfolk, Greater London, SE England, Central S England, Midlands W, N Wales, NW England, Lake District, SW Scotland, SW England, Glasgow area, NE Scotland, Channel Islands, S Wales, N Ireland, Midlands E, E England, Republic of Ireland* [17, с. 30]; пол. *Biała Podl., Gorzów Wlkp., Piotrków Tryb., Krosno, Konin, Kalinisz, Lublin, Siedlce, Sieradz, Szczecin, Warszawa, Opole, Leszno, Zielona Góra* [16, с. 12].

Аналіз стилістичних прийомів досліджуваних текстів виявив, що поширеними є стерті метафори з огляду на універсальний характер газетного повідомлення про погоду, напр., англ. *Consignments can come two or three times in a week, on average we have about 20 deliveries a year. As the cloud traveled across the African coastline the airflow veered southerly, carrying the dust northwards above Portugal, northern Spain and the Bay of Biscay, before it eventually reached southern Britain on Wednesday afternoon* [17, с. 30]. Стерта метафора *as the cloud traveled...* характеризується зоровою доміантою, перенесенням ознак людини на об'єкт неживої природи, створенням цілого образу хмари, яка перебуває в нестримному русі, що характеризує своєрідне романтичне ставлення до погоди, яке є традицією англійських синоптичних текстів. У польських синоптичних повідомленнях не знаходимо метафор, текст є чітким, лаконічним, проте особливий науковий інтерес становить інформативність самого повідомлення, яке містить вплив погоди на здоров'я людини з точки зору корисності або шкідливості. Цю інформацію можна віднести до суб'єктивно-модального типу, оскільки в ній знаходимо ознаки авторської інтерпретації з метою успішного та ефективного

інформування, напр., пол. *Na południe i północy niekorzystny wpływ na nasz organizm. Niekorzystny wpływ pogody na nasz organizm. Pogorszone samopoczucie, wahania czasu reakcji, zdolność koncentracji poniżej normy* [16, с. 12].

Використання епітетів допомагає підкреслити виразність, емоційність, експресивність, суб'єктивність. У газетних повідомленнях про погоду зустрічаються різні види епітетів, а саме: метафоричні, порівняльні, звукообразні, напр., англ. «*white rain*», *thickening clouds*, *brisk, blustery day*, *squally showers*, *sunny intervals*, *blustery showers*, *cloudy and mild Monday*, *sunny periods*, *mostly light rain*, *light wind*, *strong wind*, *occasional showers*, *mainly dry with sunny spells* [17, с. 30]. З огляду на велику кількість епітетів у англійських синоптичних повідомленнях, можна стверджувати, що власне текст є відображенням традиції ставлення до погоди, а використання епітетів лише підсилює емоційне сприйняття цієї інформації, підкреслює співпереживання автором погодних умов.

Газетні синоптичні тексти відзначаються високою інформативністю, причому основною його характеристикою залишається стислість, саме тому компресія реалізується з різним ступенем стиснення та різними засобами, що сприяє цілісності сприйняття інформаційного повідомлення: формальна зв'язність здійснюється за допомогою різнорівневого повтору, змістовна – забезпечується за рахунок структури та композиції. Експресивність синтаксису головним чином виражається в називних та

простих еліптичних реченнях, та безсполучникових конструкціях, що безумовно відповідає стилю написання, а саме:

Англ. *Wind light, westerly. Rather cloudy with some mainly light rain or drizzle. Cloudier in the southwestern areas later. Wind locally strong in exposed areas. Wind, southwesterly, fresh* [17, с. 30].

У польських синоптичних текстах переважають складні та безсполучникові речення: *Przed południem na wschodzie, południe i w centrum sporo chmur, na pozostałym obszarze przejaśnienia. Chłodniej. Przed południem w całym kraju pochmurno z okresowymi opadami deszczu, po południu bez większych zmian, od Podlasia po Śląsk lokalne burze* [16, с. 12].

Отже, аналіз газетних синоптичних повідомлень англійської та польської мов виявив спільні та відмінні особливості текстів малих жанрів цих мов. Співставлення синоптичних повідомлень двох мов показало, що англійські синоптичні тексти є експресивними, багатими на художні засоби, проте носять ймовірнісний характер, у той час як польські є більш лаконічними, чіткими, мають на меті лише інформування та вироблення відповідного ставлення та реакції щодо отриманої інформації. На основі аналізу газетних синоптичних повідомлень було визначено, що за допомогою лексичних, жанрових та стилістичних особливостей існує можливість осмислення глибинних ментальних процесів текстотворення та текстосприйняття, в чому вбачаємо подальший науковий пошук.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов А. В. Информация: восприятие и понимание / А. В. Антонов. – К. : Наук, думка, 1988. – 184 с.
2. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ. А. Д. Шмелёва ; под ред. Т. В. Булыгиной]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 780 с.
3. Вежбицкая А. Язык, культура, познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
4. Воробйова О. П. Лінгвістичні аспекти адресованості художнього тексту : дис. докт. філол. наук / О. П. Воробйова. – М., 1993.
5. Гальперін І. Р. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження / І. Р. Гальперін. – М. : Наука, 1981.
6. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 450 с.
7. Козловская А. Б. Информационные блоки газетного сообщения о погоде / А. Б. Козловская // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Константа. – 2002. – № 567. – С. 339–344.
8. Козловская А. Б. Особенности информационных блоков газетных текстов погоды / А. Б. Козловская // Іноземна філологія на межі тисячоліть : Тези доповідей Міжнародної наук. конференції, присвяченій 70-річчю факультету іноземних мов Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Константа. – 2000. – С. 124–125.
9. Козловська Г. Б. Реалізація принципів риторики в синоптичних текстах / Г. Б. Козловська // Філологічні науки : збірник наук. праць. – Суми : СумДПУ. – 2000. – С. 188–199.
10. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 2004. – № 5-6. – С. 12–22.
11. Кравченко А. В. Что такое коммуникация: Очерк биокогнитивной философии языка / А. В. Кравченко // Прямая и непрямая коммуникация : сб. науч. ст. – Саратов : ГосУНЦ «Колледж», 2003. – С. 27–39.
12. Селіванова О. О. Основи лінгвістичної теорії тексту та комунікації / О. О. Селіванова. – К. : ЦУЛ, «Фітосоціоцентр», 2002. – 336 с.
13. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов. – 4-е изд., стер. – М. : Академ. Проект, 2004. – 992 с.
14. Шарков Ф. И. Основы теории коммуникации / Ф. И. Шарков // Теория коммуникации. – М. : Дашков и К, 2009. – 591 с.
15. Christopher H. Sterling «Encyclopedia of Journalism» [Електронний ресурс]: за даними Енциклопедії журналістики 2009 р. – Режим доступу : <http://knowledge.sagepub.com/view/journalism/n403.xml>.
16. Leona Filipae. Pogoda / Leona Filipae // Fakt. – 2012, 11 czerweca. – S. 12.
17. Scott Alistair. Weather and travel outlook / Scott Alistair // The Sunday Times. – 2003, 2 March. – P. 30.

© Коломієць О. М., 2013

Дата надходження статті до редколегії 25.03.2013 р.

КОЛОМІЄЦЬ Олена Миколаївна – аспірантка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, (м. Київ).

Коло наукових інтересів: лінгвістика тексту, газетні синоптичні повідомлення, тексти малих жанрів та їх лексико-семантичні особливості.